

MIKAELIKYRKAN DEL 1

INVENTERING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN

MIKAELIKYRKAN

INVENTERING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Rödbetan 1
Västerås socken
Västmanlands län

UTGIVNING OCH DISTRIBUTION

Västmanlands läns museum

Karlgatan 2

722 14 Västerås

Tel: 021-39 32 22

E-post: lansmuseet@regionvastmanland.se

Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2018

Omslagsfoto: Lasse Fredriksson.

Text: Sara Bäckman, Ellen Holtermann Wiig, Victoria Bly och Emma Karp,
Västmanlands läns museum.

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Lasse Fredriksson.

Kartor: © Lantmäteriet. Ärende nr i2018/00086.

INNEHÅLL

INLEDNING	5
PROJEKT MODERNA KYRKOR I VÄSTMANLAND	7
Syfte	8
Mål	8
Avgränsning	8
Metod	10
Identifiering och bedömning av kulturhistoriska värden	10
Lagstiftning	12
Definitioner	12
Innehåll och disposition	12
BESKRIVNING OCH HISTORIK	13
Västerås Lundby församling	13
Vetterstorp och det växande Västerås	13
Mikaelikyrkan – historik	15
Mikaelikyrkan – beskrivning	17
KULTURHISTORISK VÄRDERING	20
Värdebärare	23
SAMMANFATTNING	25
LAGAR OCH FÖRORDNINGAR	26
LITTERATUR OCH KÄLLOR	28
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	29

INLEDNING

En viktig del av det moderna kulturarvet är platser och miljöer för religiöst utövande. Under tidsperioden för modernismen, från 1930-talet till och med 1970-talet, uppförs ett stort antal byggnader för religionsutövning i Sverige.

KYRKORNAS

GESTALTNING SPEGLAR

modernismens
estetiska värden och
arkitektoniska ideal.

Som exempel är efterkrigstiden tillsammans med medeltiden och 1800-talet en av de tre största kyrkobyggnadsepokerna i Svenska kyrkans historia.¹⁾ Likaså uppförs en mängd frikyrkobyggnader som ett resultat av frikyrkorörelsens starka framväxt. Den stora arbetskraftsinvandringen under 1900-talet bidrar också till att fler religiösa trossamfund etableras och att platser för religiöst utövande uppförs.

Den stora urbaniseringen och stadsomvandlingen under efterkrigstiden är en viktig drivkraft i Svenska kyrkans kyrkobyggande. Nya kyrkor uppförs i de växande bruksorterna och i städernas nyanlagda stadsdelar, så kallade stadsdelskyrkor. Kyrkornas gestaltning speglar modernismens estetiska värden och arkitektoniska ideal. Under 1930- och 1940-talen får kyrkorna ofta ett traditionellt formspråk men decennierna därefter blir stilen mer modernistisk. Framstående arkitekter och ingenjörer får i uppdrag att rita kyrkorna som ofta uppförs i ny teknik och påkostade material. Kyrkornas gestaltning utgår även från de teologiska och liturgiska förändringar som sker inom Svenska kyrkan under 1900-talet. En ny syn på församlingsgemenskap växer fram vilket bland annat ökar behovet av andra typer av verksamhetslokaler i kyrkomiljön. Också den liturgiska förnyelsen ställer andra och mer flexibla krav på kyrkorummets utformning. De nya strömningarna inom Svenska kyrkan bidrar till att de moderna kyrkorna får ett annat arkitektoniskt uttryck.

Under 1900-talet genomförs ett omfattande arbete med att restaurera kyrkor i Sverige. Den moderna svenska restaureringskonsten föds 21 mars 1902 då arkitekt Ferdinand Boberg med stöd från den yngre arkitektkåren vänder sig till Kungl. Maj:t med en skrivelse om bristen av de nationella monumenten. Boberg med flera menade att det inte fanns någon fungerande minnesvård i landet som exempelvis motverkade rivning av ett flertal medeltidskyrkor som pågick vid tiden. Olika principer kring kyrkorestaureringar debatteras i slutet av 1800-talet och under 1900-talet växer olika strömningar fram. Debatten och kritiken kring restaureringsprinciperna pågår ständigt under 1900-talet.

¹⁾ Andersson, Elisabeth, *Moderna kyrkobyggnader: Kyrkobyggandet i Göteborgs stift 1940–1999*. Projektrapport, Svenska kyrkan, Göteborgs stift, 2011, s.6.

Kyrkan.

Ledande personer inom den svenska kyrkorestaureringen är Sigurd Curman, Erik Lundberg, Erik Fant och Ove Hidemark. De står för restaureringsprinciper som på olika sätt påverkat Svenska kyrkans byggnader.

I Västmanlands län, Västerås stift finns ett flertal kyrkobyggnader som är uppförda under tidsperioden för modernismen. Ett stort antal äldre kyrkobyggnader har även genomgått kyrkorestaureringar, ombyggnationer eller tillbyggnationer under tidsperioden. Alla dessa miljöer har arkitektonisk medveten utformning med påkostade material och estetiska värden som idag står inför olika utmaningar i form av underhåll, förändring och tillgänglighet. Dessa platser och miljöer, liksom för övrig bebyggelse från tidsperioden, är under stor förändring. Behovet av att öka kunskapen om Svenska kyrkans moderna kyrkobyggnader och kyrkorestaureringar samt dess historia i Västmanlands län är stor och det är en viktig del av det moderna kulturarvet. Västmanlands läns museum har därför tillsammans med Västerås stift drivit projektet *Moderna kyrkor i Västmanland*. Projektets fokus är att öka kunskapen om Svenska kyrkans moderna kyrkomiljöer och dess kulturhistoriska värden i Västmanlands län, Västerås stift.

PROJEKT MODERNA KYRKOR I VÄSTMANLAND

Västmanlands läns museum har tillsammans med Västerås stift drivit projektet *Moderna kyrkor i Västmanland*. Inom ramen för projektet har sju moderna kyrkobyggnader och sex kyrkorestaureringar i Västmanlands län, Västerås stift inventerats, dokumenterats och kulturhistoriskt värderats.

Projektet har pågått under perioden 2014–2018 och har genomförts i två etapper. Inventering av de moderna kyrkobyggnaderna genomfördes som projektets första etapp och inventering av de moderna kyrkorestaureringarna genomfördes som projektets andra etapp. Inventeringsarbetet har främst genomförts under åren 2016 och 2017 av Västmanlands läns museums byggnadsantikvarier. Därefter har resultatet sammanställts i enskilda rapporter för varje kyrka.

Till projektet har en referensgrupp av byggnadsantikvarier från Länsstyrelserna i Örebro och Västmanlands län, byggnadsantikvarier från Örebro läns museum och Dalarnas museum samt fastighetsansvariga från Västerås pastorat varit rådgivande.

Projektet är en del av det större stiftsprojektet *Västerås stift – moderna kyrkor* vars syfte är att inventera kyrkobyggnader som ägs av Svenska kyrkan i Västerås stift och som uppförts under perioden 1930-talet till och med 1970-talet. Liknande inventeringar har utförts i de delar av Västerås stift som ligger i Dalarna och Örebro län.

Projektet Moderna kyrkor i Västmanland har initierats via *Modernismen i Västmanland* som är ett flerårigt projekt med fokus på kunskapen om modernismens bebyggelse, historia och kulturarv. Projektet drivs som ett samarbetsprojekt mellan Västmanlands läns museum och Länsstyrelsen i Västmanlands län. Projektet belyser en tidsperiod som varit av stor vikt för länets framväxt och som lämnat avtryck i form av många spännande fysiska miljöer. Läs mer på www.modernismen.se

Skulpturen "Nucellus" av Pellis Hellbom. Skulpturen är uppförd i koppar och tenn.

SYFTE

Projektets syfte är att inventera, dokumentera och kulturhistoriskt värdera *kyrkobyggnader* uppförda under perioden 1930-talet till och med 1970-talet i Västmanlands län, Västerås stift. Projektets syfte är också att kartlägga, dokumentera och värdera *kyrkorestaureringar* som är genomförda i äldre kyrkor under perioden 1930-talet till och med 1970-talet i Västmanlands län, Västerås stift. Ytterligare ett syfte är att kartlägga vilket förändringstryck och vilket förvaltnings- och underhållsbehov, ur ett brukandeperspektiv, dessa byggnader står inför. Vidare är syftet att belysa de moderna kyrkomiljöerna som en del av det moderna samhällets framväxt och förändring.

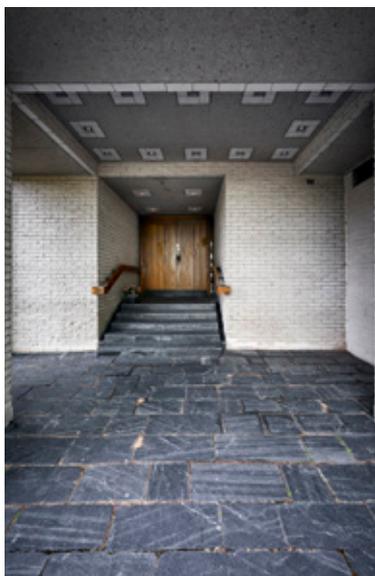
MÅL

Projektets mål är att genom samverkan öka kunskapsnivån och medvetenheten av Svenska kyrkans moderna bebyggelse i Västmanlands län, Västerås stift. Genom att sprida kunskapen om modernismens kyrkobyggande ska projektet bidra till att öka känslan av delaktighet i det kyrkliga kulturarvet. Projektet ska skildra de bakomliggande orsakerna till de moderna kyrkobyggnadernas arkitektur och därigenom öka förståelsen samt intresset för dessa miljöer som mötesplats, helgat rum och kulturmiljö. Därmed kan projektet bidra till att öka kunskapen och förståelsen för det moderna kyrkobyggnadernas och kyrkorestaureringarnas gestaltning och arkitektoniska uttryck. Projektets mål är även att påvisa hur de teologiska förändringarna och demokratiseringen av liturgin har påverkat synen på kyrkorummet, dess gestaltning och arkitektur. Projektet ska även skapa ett underlag för planering av underhåll och förvaltning av kyrkobyggnaderna samt lyfta fram eventuella behov av fördjupningsområden.

AVGRÄNSNING

Projektet har studerat *kyrkobyggnader* som ägs av Svenska kyrkan och som är uppförda i Västmanlands län och Västerås stift under perioden 1930-talet till och med 1970-talet. Sju kyrkobyggnader i Västmanlands län möter dessa kriterier: Bäckbykyrkan, Mikaelikyrkan, Gideonsbergskyrkan och Tomaskyrkan i Västerås, Virsbo brukskyrka i Virsbo, Kolsva brukskyrka i Kolsva samt S:t Lars kyrka i Hallsthammar.

Golv av skiffer och
belysning i utemiljön.

Projektet har studerat *kyrkorestaureringar* i kyrkobyggnader som ägs av Svenska kyrkan i Västmanlands län och Västerås stift under perioden 1930-talet till och med 1970-talet. De sex restaureringar som har studerats har valts på grunderna att de varit omfattande och tillsammans visar på ett brett spektrum av olika typer av restaureringar som utförts i kyrkor från olika tidsperioder. Dessutom har de valts med tanke på en geografisk spridning i länet. De sex restaureringar som har valts utfördes i Heliga Trefaldighets kyrka i Arboga, Viksängs kyrka i Västerås, Sura nya kyrka i Surahammar, Skinnskattebergs kyrka i Skinnskatteberg, Norrby kyrka i Sala samt Badelunda kyrka i Västerås.

METOD

Kyrkorna och kyrkorestaureringarna har inventerats på plats genom okulär besiktning under 2016 och 2017. Beträffande inventeringen av kyrkobyggnaderna har varje rum samt exteriör och kyrkotomt inventerats och fotograferats. För kyrkorestaureringarna inventerades och fotograferades de rum och byggnadsdelar som berörts av restaureringarna. Historik och övrig information om kyrkorna och restaureringarna har hämtats ur arkiv- och litteraturmaterial. Inventeringen har legat till grund för en övergripande kulturhistorisk värdering av kyrkorna och kyrkorestaureringarna. Inventeringen och den kulturhistoriska värderingen har utförts av bebyggelseantikvarier vid Västmanlands läns museum som även har sammanställt rapporterna.

IDENTIFIERING OCH BEDÖMNING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Metoden hämtad från *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* har varit en av två metoder som legat till grund vid den kulturhistoriska värderingen i projektet. Metoden innebär att identifiera vilka grundmotiv som talar för ett bevarande av byggnaden eller anläggningen. Motiven är indelade i två grupper: dokumentvärde, vilket innebär historiska egenskaper, respektive upplevelsevärde, som står för estetiskt och socialt engagerande egenskaper. Därefter sker bearbetningen då eventuella förstärkande motiv kan läggas till, som exempelvis kvalitet och sällsynthet. Slutligen görs en sammanvägd bedömning av motiven, en kulturhistorisk värdering.²⁾

Den andra metoden är härledd ur *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval*. Metoden lyfter fram att i ett första skede identifiera och beskriva vilka uttryck som återspeglar vilka kulturhistoriska skeenden gällande en företeelse. Ett kulturhistoriskt sammanhang väljs ut som blir utgångspunkt för bedömning av det kulturhistoriska värdet. Därefter sker en analys för att bedöma hur och i vilken grad uttrycken speglar det kulturhistoriska sammanhanget, utifrån om det ger möjlighet till kunskap och förståelse, graden av fullständighet och ifall företeelsen är särskilt betydelsefull för sin tid och kontext.³⁾

²⁾ Unnerbäck, R. Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, 1. uppl., Riksantikvarieämbetets förl., Stockholm, 2002.

³⁾ Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf, *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs] : grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2014.

Omsorgsfullt utformade
dörrar in till kyrksalen.

LAGSTIFTNING

Lagskyddet för de kyrkliga kulturminnena finns formulerade i Kulturmiljölagens 4 kap. (SFS 1988:950) och är förtydligade i Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2). Kulturmiljölagens 4 kap. utgår ifrån att det finns ett generellt skydd för kulturhistoriska värden i alla Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser. Alla kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatserna ska vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

För de av Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som är anlagda före utgången av år 1939 krävs dessutom tillstånd från länsstyrelsen för att göra ändringar. Därutöver finns ett antal kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som tillkommit senare som också omfattas av tillståndsplikt efter särskilt beslut från Riksantikvarieämbetet. I Västmanlands län är tre yngre kyrkor berörda av sådana beslut, samtliga finns i Västerås:

- Tomaskyrkan, uppförd 1971 ritad av arkitekten Nils Tesch
- Mikaelikyrkan, uppförd 1966 ritad av arkitekten Gösta Ekeroth
- Gideonsbergskyrkan, 1973 ritad av arkitekten Peter Hoffman

DEFINITIONER

Kyrkobyggnad används som ett samlingsnamn för studiens byggnader och innefattar såväl kyrkor som alla typer av kapell. Det avser hela anläggningen det vill säga kyrkorummets, kontorsrum, kök, församlingssalar, ungdoms- och förskolelokaler med mera.⁴⁾

Restaurering är en verksamhet vars huvudsyfte är att återställa en byggnad i ett tidigare skick.⁵⁾

Kulturhistoriskt värde avser de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag.⁶⁾

INNEHÅLL OCH DISPOSITION

För varje kyrkobyggnad och kyrkorestaurering finns en separat rapport. Rapporterna för kyrkobyggnaderna består av två eller flera delar. I del ett beskrivs och återges historik kring kyrkorna och området de ligger inom, samt att en övergripande kulturhistorisk värdering finns. Del två och de följande delarna innehåller tabeller som beskriver varje rum och dess byggnadsdelar, samt exteriör och kyrkotomt. I tabellerna finns även en kulturhistorisk värdering av respektive byggnadsdel. Rapporterna för kyrkorestaureringarna består inledningsvis av en kort historik och beskrivning av kyrkan, presentation av restaureringsarkitekterna och restaureringens utförande. Därefter kommer tabeller som beskriver rum och dess byggnadsdelar som berörts av restaureringen. Rapporterna avslutas med en övergripande kulturhistorisk värdering.

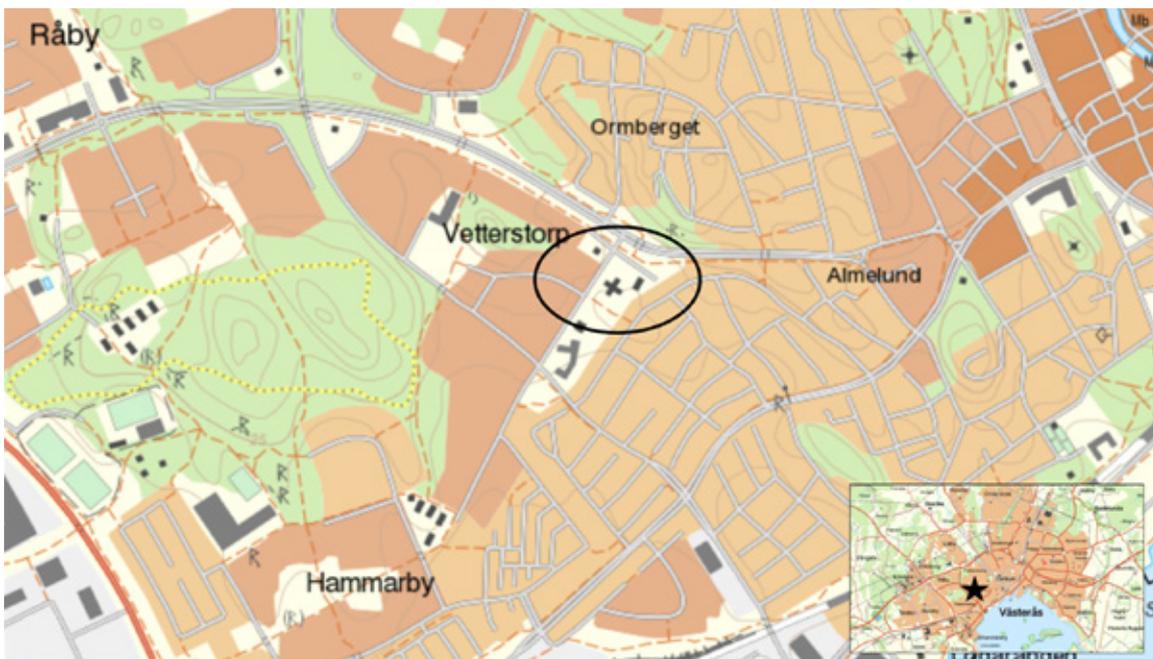
⁴⁾ Andersson, Elisabeth, *Moderna kyrkobyggnader: Kyrkobyggandet i Göteborgs stift 1940–1999*. Projektrapport, Svenska kyrkan, Göteborgs stift, 2011, s.6.

⁵⁾ <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/restaurering> (hämtat 2018-03-23).

⁶⁾ Génétay & Lindberg, s. 12.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Mikaelikyrkan ligger i stadsdelen Vetterstorp i västra Västerås, på gränsen till villabebyggelsen i Hammarby stadshage.

Karta över Vetterstorp med kyrkan markerad med svart cirkel. Utdrag från digital karta © Lantmäteriet 2018.

VÄSTERÅS LUNDBY FÖRSAMLING

Mikaelikyrkan ligger inom Västerås Lundby församling. Lundby församling förenades 1918 med Västerås Domkyrkoförsamling. Vid den stora församlings- och pastoratsreformen 1962 nybildades Västerås Lundby pastorat inom Västerås kyrkliga samfällighet. 2014 övergick Västerås kyrkliga samfällighet till att bli Västerås pastorat i vilken Västerås Lundby ingår som församling.

VETTERSTORP OCH DET VÄXANDE VÄSTERÅS

Västerås utvecklades under 1900-talet till en av landets mest utpräglade industristäder. Storindustrierna ASEA och Svenska Metallverken spelade en stor roll i stadens framväxt och utformning. Folkmängden nästan fördubblades under den högindustriella perioden 1930–1970 och nya stadsdelar växte fram i snabb takt. Redan tidigt var villabyggnandet stort i Västerås och de stora villaområdena har blivit utmärkande för staden.

Under 1950-talet växte Västerås norr- och österut med en omfattande nybyggnation på Skallberget, Gideonsberg, Skiljebo och Malmaberg. Upphovsman till stadsplanerna här var stadsplanearkitekt Bertil Tideström. Stadsplanerna utformades på tidstypiskt vis där såväl gator som bebyggelse anpassades till terrängen. Stadsplanerna uppvisar ofta rumsskapande kvaliteter och den befintliga naturen togs tillvara i största möjliga mån. Tideström planlade även kvarteret Krumeluren i Hammarby, några hundra meter från platsen där Mikaelikyrkan skulle komma att byggas.

På 1960-talet började staden expandera västerut på mark som kommunen då köpte in. Strax väster om stadskärnan byggdes Pettersberg under 1960-talets första hälft. Hustyperna varierade mellan punkthus, skivhus och lamellhus. Sydväst om Pettersberg växte vid ungefär samma tid bostadsområdena Vetterstorp och Hammarby fram. Även här byggdes lamellhus, punkthus och skivhus. I Hammarby kunde större strukturer och skulpturala former skönjas i utformningen.

Mikaelikyrkan från sydost och höghus vid Karlavagnsgatan mot nordväst. Vlm-modkaVB-1097.

Under senare delen av 1960-talet och det tidiga 1970-talet byggdes stadsdelarna Råby och Bäckby norr och nordväst om Vetterstorp.

Flygbild över Vetterstorp, tagen 1965. Höghus vid Karlavagnsgatan syns i bildens mitt, till vänster ligger kvarteret Krumeluren. Röd cirkel markerar var Mikaelikyrkan byggdes senare under året. Källa: Västmanlands läns museums arkiv.

MIKAELIKYRKAN – HISTORIK

Planer på en ny kyrka

Fram till uppförande av Mikaelikyrkan höll församlingen till i en byggnad kallad Västra Församlingshemmet. Det byggdes 1912 som IOGT-lokal men förvärvades redan 1919 av Västerås Stiftsråd för att användas som gudstjänstlokal och frivillig kyrklig verksamhet. I takt med att stadsdelen växte under 1930-talet växte även behovet för en större och mera ändamålsenlig lokal. Den 1 oktober 1953 bildades arbetskretsen för kyrka på väster, bestående av ett sextiotal kvinnor. Målsättningen var att genom arbete och försäljningar samla medel i första hand för utsmyckning av den blivande kyrkan.

Några få år efter bildades även Stiftelsen för kyrka och församlingshem. 1956 tog stiftelsen kontakt med dåvarande stadsplanarkitekt Bertil Tideström och ansökte sedan hos pastoratet om att förvärva marken som blev kyrkotomten. Samma år fastslog stiftelsen att Tideström skulle utses till kyrkans arkitekt, kort tid efter knöts även arkitekt Gösta Ekroth till projektet.

Byggnationen av Mikaelikyrkan

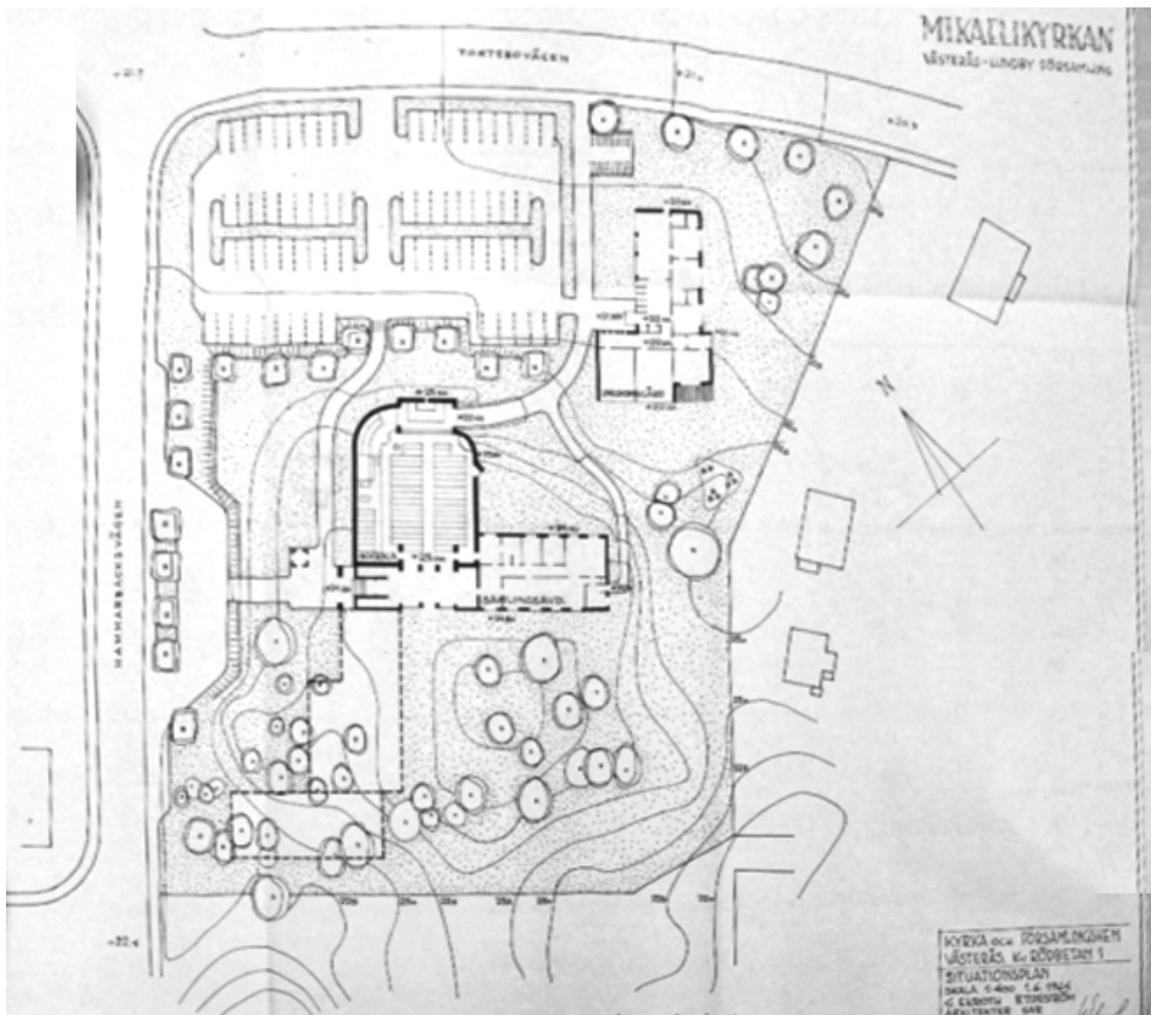
Uppförandet av kyrkobyggnaden påbörjades under januari 1965. Kyrkotomten var då till stor del bevuxen med träd och annan växtlighet, vilket i huvudsak besparades. Det fanns även en mindre bostadsbyggnad som under byggtiden innan den revs användes av entreprenören som bod/förråd. Själva byggandet av Mikaelikyrkan utfördes av byggfirman Anders Diös, som även uppförde höghusen på andra sidan om Hammarbäcksvägen några år senare.

Kyrkorummets yttreväggar murades av kalksandsten med huggen yta samt pilastrar av murtegel. Kalksandstenen som användes i kyrkoanläggningen var från A/S Hedehus-Tegleværket, Danmark, med standardmättet 25x12x6,5 cm. Synliga fogar murades med ädelbruk. Sockelstenar utgjordes av specialbetong av typ cementmosaik. Övriga yttreväggar uppfördes i olika kombinationer av materialen kalksandsten, tegel och betong. På taket till kyrkoavdelningen och samlingsdelen lades en kopparplåt.

Intill kyrkobyggnaden uppfördes samtidigt Mikaeligården, en friliggande byggnad för ungdomsverksamhet. Svenska kyrkans arbete differentierades under den här perioden och kom att innefatta fler aktiviteter och behov än tidigare. Yttreväggar murades av kalksandsten alternativt kalksandsten och tegel. Exteriört kläddes Mikaeligården av liggande profilsponat virke. Taket täcktes av försinkad plåt.

Situationsplan Mikaelikyrkan,
G. Ekroth och B. Tideström,
SAR arkitekter 1964.
Källa: Landsarkivet i Uppsala.

Mikaelikyrkan invigdes 26 mars 1966.

Kyrkobyggnadens placering i kuperat skogsområde. I bild syns kyrkans tillbyggda del från 1980-talet med musiksalen närmast i bild.
Vlm-modkaVB-1092.

Förändringar av Mikaelikyrkan

Några år efter invigningen utvidgades kyrkobyggnaden några meter sydöst för att få plats med ett något större kök. Beträffande Mikaeligården uppstod ett behov av reparation och översyn av vissa delar, även det några år efter invigningen (1967) "Ungdomslokalerna är av olyckliga omständigheter nerslitna, dels är vissa konstruktioner bristfälliga, ock dels har ungdomen farit hårt fram med golv, väggar och inventarier".⁷⁾ Mikaeligården byggdes senare till i nordost med en stor leksal och några mindre rum, samt att entrén byggdes om.

Den stora förändringen kom dock 1985, då kyrkobyggnaden utökades med nya, större lokaler för pastorsexpedition samt det stora kapprummet som kopplar kyrko- och församlingsdelen med pastorsexpeditionen.

MIKAELIKYRKAN – BESKRIVNING

Kyrkoanläggningen ligger i ett kuperat grönområde precis i övergången mellan villabebyggelse från 1900-talets förra hälft och flerbostadshus från 1950- och 60-talen. På kyrkotomten ligger kyrkobyggnaden med församlingshem och pastorsexpedition, en fristående klockstapel och ungdomsgården Mikaeligården. Norr om kyrkobyggnaden finns en anlagd gräsmatta och parkeringsplats. Söder om kyrkan sträcker sig en skogklädd naturtomt som har bevarats sedan innan området bebyggdes.

Kyrkobyggnadens exteriör har fasader av råhuggen kalksandsten och infärgade fogar i samma kulör. Fasaderna på den ursprungliga delen är vit, medan de på 1980-talet tillbyggda pastorsexpeditionen är ljus beige. Församlings- och personalutrymmen är betydligt lägre än kyrkorummet, som reser sig högt med tre separat vinklade takfall. Kyrkorummets fönster är stora och selektivt placerade åt sydost för att ljus ska falla in på koret. Detta innebär även stora fasadpartier utan fönster.

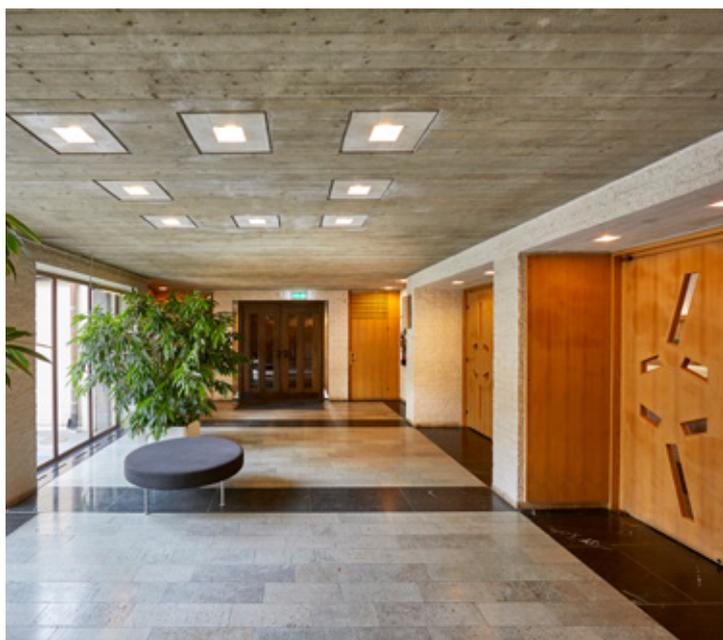
Klockstapeln står väster om kyrkan, i direkt anslutning till huvudingången. Den är uppförd som fyra betongpelare krönt av ett kors omgivet av sfäriska cirklar. Mellan pelarna hänger tre klockor med Nathan Söderbloms ord som inskription: "Ring i gudstjänsttid", "Sjung in arbetstid" och "Bed in hjärtefrid".

Kyrkans interiör är tydligt differentierad i kyrkorummet och andra lokaler för t.ex. kontor och körövning. Ljuset från innergården flödar in på den stenbelagda hallen där tydliga markeringar i avvikande färg på stenen leder besökaren in i kyrksalen. Fasadens kalksandsten återfinns på byggnadens interiöra väggar. Kyrkorummets golv är belagt med Höganäsklinker. Rummets tak bärs av kraftiga balkar och pelare av rå betong och reser sig mot koret som belyses med sidofönster. Övriga delar i byggnaden har lägre takhöjd. Golvfönster finns på flera ställen i byggnaden. Ett återkommande element som finns både i den äldre kyrkodelen och tillbyggnaden från 1985 är enkla laserade dörrar av furu som knyter samman anläggningen till en enhetligt gestaltad miljö.

⁷⁾ Landsarkivet Uppsala, Västerås Kyrkliga Samfällighet, Fastigheter Lundby församling Mikaelikyrkan, Diverse arbeten, 1967–1999, F1 BA: 4.

Kyrkobyggnaden med den ursprungliga delen till vänster och den tillbyggda personaldelen till höger i bild. Till vänster syns även klockstapeln.

Kyrkans interiör där ljuset från inngården flödar in i hallen med golv av kalksten och skiffer. Ingången till kyrksalen är till höger i bild.

Mikaeligården placerad strax nordost om kyrkobyggnaden.

Mikaeligården ligger öster om kyrkogården och är uppförd i kalksandsten precis som kyrkobyggnaden. Den låga byggnaden har olika delar som skjuter ut, stora fönsterpartier och platta pulpettak vars egenskaper kopplas till ett modernt formspråk. Interiört präglas Mikaeligården av linoleumgolv i olika kulörer, vissa tak av träpanel och stora sidohängda vitmålade fönster av trä.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Mikaelikyran har ett högt kulturhistoriskt värde som det första exemplet på en modern stadsdelskyrka i Västerås. Hela anläggningen visar på nya tankar vid kyrkobyggandet under efterkrigstiden.

Församlingssal och senare även personalutrymmen uppfördes i samma byggnad som kyrksalen, och i anslutning till denna ligger en ungdomsgård. De varierade utrymmen för olika ändamål och fokuset på barn- och ungdomsverksamhet vittnar om hur Svenska kyrkans arbete differentierades under den här perioden och kom att innefatta många flera olika aktiviteter och behov än tidigare.

Både kyrkobyggnaden, ungdomsgården och klockstapeln är påtagligt moderna i sitt formspråk. De två byggnaderna är uppförda i råhuggen kalksandsten med infärgade fogar, ett material som var nytt vid uppförandet. Den senare tillbyggda personaldelen är även den uppförd i kalksandsten, och smälter fint in med befintlig bebyggelse. Denna tillbyggnad samt Gertrudsalen och ungdomsgården är låga med platta tak och regelbundet placerade fönster. Det gör dem klart underordnade byggnadskroppen som omsluter kyrksalen. Denna är högrest med växelvis runda och skarpa hörn, och har en selektiv fönsterplacering som skapar stora, osmyckade ytor.

Klockstapeln är ett landmärke i Vetterstorp och en av stadens mer utpräglade exponenter för 1960-talets arkitektur. De sfäriska cirklarna upplevs som futuristiska och är en påminnelse om efterkrigstidens framtidsoptimism.

Kyrkorummet och dess inredning är till stor del bevarad sedan byggnaden uppfördes. Rummet är stort och öppet, och utformning och ljusinsläpp riktar fokus mot altaret. Kyrkorummet är katedrallikt genom den helt öppna planlösningen och den påtagliga takhöjden. Den rundade formen fram mot koret ger en omslutande känsla och riktar fokus mot altaret, kyrkorummets viktigaste del. Som i så många andra kyrkor från samma tid så är kyrkorummet enkelt och avskalat med mycket få utsmyckningar. Den höga ambitionsnivån syns istället i materialval och själva rummets utformning. Kalksandsten var en nymodighet vid tiden för uppförandet, och de gjutna betongbågarna som bär taket visar på tekniska nyvinningar under modernismen. Inredningen är i helhet ursprunglig och utförd i kvistfri furu.

Gertrudsalen används till
sammankomster och har ett
tidsenligt möblemang.

Den senare tillbyggda personaldelen har en betydligt enklare inredning med plastmattor, släta, vita lister och dörrar av furu. Precis som i exteriören så syns personaldelens underordnade och funktionella karaktär även i interiören. Trots vissa moderniseringar och förändringar i kontorslandskapets planlösning så har interiören kvar sin 1980-talsprägel med plastmattor och väggytor i pastellkulörer.

Efter tillbyggnationen skapades en innergård. Skulptur i vit betong föreställande Maria med barnet, utförd av Pellis Hellbom.

Innergården med tillbyggnaden från 1980-talet. Tillvänster syns musiksalen.

VÄRDEBÄRARE

- Kyrkans närhet till bostadsbebyggelse, skolor, grönområde och större vägar som visar på tidens stadsplanering.
- Äldre sparade tallar, lövträd och gräsmattor som dels visar på tankar om att kyrkan skulle utgöra en rofylld oas i en livfull stadsdel, och dels på uppförandetidens stadsplaneringsideal.
- Kyrkorummets tydliga urskiljning jämfört med övriga kyrkoanläggningen beträffande höjd, form samt konstnärliga ambitioner kring den interiöra inredningen. Samtidigt finns gemensamma egenskaper som till exempel fasadmaterial och formspråk som knyter hela anläggningen samman.
- Klockstapeln som med sitt material och sin utformning i sfäriska cirklar är en påminnelse om efterkrigstidens framtidsoptimism. Klockstapeln är ett landmärke i Vetterstorp och en av stadens mer utpräglade exponenter för 1960-talets arkitektur.
- Kyrkorummets golv, väggar och tak av Höganäsklinker, kalksandsten, träpanel och betong i en kontrasterande men harmonierande färgskala som riktar fokus mot koret och lyfter fram den koloristiska triptyken. Materialen visar även på ett modernt formspråk samt att äkta material högvärderas.
- Innertak av furu i Mikaeligården och kyrkorummet, dörrar av furu i kyrkobyggnaden och interiör inredning av furu i kyrkorummet som visar på ett för tiden vanligt material och en enhetligt gestaltad miljö.
- Påkostade material som skiffer i utemiljö och hall/entré, kalksten i hall, marmor i kor och altare, ekgolv i Gertrudsalen/biblioteket och sakristian samt natursten i dopfunt visar på en hög konstnärlig ambition beträffande kyrkorummet och rum i anslutning till detta.
- Ursprungliga påkostade inredningsdetaljer i kyrkodelen, som med material och utformning talar om en hög och konstnärlig ambition, exempelvis armaturer i kyrkorummet och hall och handtag i hall och sakristia

SAMMANFATTNING

Mikaelikyrkan ligger inom Västerås Lundby församling, längst söderut i stadsdelen Vetterstorp i västra Västerås. 2014 övergick Västerås kyrkliga samfällighet till att bli Västerås pastorat i vilken Västerås Lundby numera ingår som församling.

1965

PÅBÖRJADES UPPFÖRANDET
av kyrkobyggnaden. Mikaeli-
kyrkan invigdes 26 mars 1966.

Kyrkoanläggningen ligger i ett grönområde precis i övergången mellan villabyggnad från 1900-talets förra hälft och flerbostadshus från 1950- och 60-talen. På kyrkotomten ligger kyrkobyggnaden med församlingshem och pastorsexpedition, en fristående klockstapel och ungdomsgården Mikaeligården.

Västerås utvecklades under 1900-talet till en av landets mest utpräglade industristäder. Folkmängden nästan fördubblades under den högindustriella perioden 1930–1970 och nya stadsdelar växte fram i snabb takt. På 1960-talet började staden expandera västerut på mark som kommunen då köpte in. Strax väster om stadskärnan byggdes Pettersberg, Vetterstorp och Hammarby under 1960-talet. I och med stadsdelarnas tillkomst ökade behovet av en större och mera ändamålsenlig kyrkolokal. Den 1 oktober 1953 bildades Arbetskretsen för kyrka på väster, bestående av ett sextiotal kvinnor. Målsättningen var att genom arbete och försäljningar samla medel som i första hand skulle gå till utsmyckning av den blivande kyrkan.

1956 gavs Bertil Tideström uppdraget som arkitekt för kyrkan, och en kort tid därefter knöts även arkitekt Gösta Ekroth till projektet. Uppförandet av kyrkobyggnaden påbörjades januari 1965. Mikaelikyrkan invigdes 26 mars 1966. Intill kyrkobyggnaden uppfördes samtidigt Mikaeligården, en friliggande byggnad för ungdomsverksamhet.

Några år efter invigningen utvidgades kyrkobyggnaden några meter sydöst. En stor förändring skedde 1985, då byggnaden utökades med nya, större lokaler för pastorsexpedition samt det stora kapprummet som kopplar ihop kyrko- och församlingsdelen med pastorsexpeditionen.

Mikaelikyrkan har ett högt kulturhistoriskt värde som det första exemplet på en modern stadsdelskyrka i Västerås. Hela anläggningen visar på nya tankar vid kyrkobyggandet under efterkrigstiden. Både kyrkobyggnaden, ungdomsgården och klockstapeln är påtagligt moderna i sitt formspråk med osmyckade fasader i kalksandsten och klockstapel i rå betong. Klockstapeln är ett landmärke i Vetterstorp och en av stadens mer utpräglade exponenter för 1960-talets arkitektur. De sfäriska cirkelarna upplevs som futuristiska och är en påminnelse om efterkrigstidens framtidsoptimism.

LAGAR OCH FÖRORDNINGAR**Kyrkobyggnader och kyrkliga inventarier omfattas av Kulturmiljölagen.****Kulturmiljölagen 1988:950**

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 § Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som före den 1 januari 2000 har invigts för Svenska kyrkans gudstjänst och den 1 januari 2000 ägdes eller förvaltades av Svenska kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar.

Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats. Lag (1999:304).

3 § Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.

I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1995:560).

4 § Om länsstyrelsen beslutar det, ska 3 § om tillståndsprövning tillämpas också i fråga om en kyrkobyggnad eller en kyrkotomt som har tillkommit efter utgången av år 1939 och som har ett högt kulturhistoriskt värde. Lag (2013:548).

5 § Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde.
Kyrkliga inventarier

6 § Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl. Lag (1999:304).

7 § För varje församling skall det finnas en förteckning över inventarier som avses i 6 §. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan.

I varje församling skall det utses två personer som har ansvar för att föra förteckningen. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl. Församlingen skall anmäla till länsstyrelsen vilka som har utsetts. Lag (1999:304).

8§ Stiftet skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådan kontroll skall också göras vid byte av någon av de personer som har utsetts enligt 7 § andra stycket. Efter varje kontroll skall en kopia av förteckningen sändas till länsstyrelsen. Lag (1999:304).

9§ I fråga om ett föremål i förteckningen, som inte ägs av någon enskild person eller släkt, krävs tillstånd från länsstyrelsen

1. för att avyttra det,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller ändra det, eller
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Länsstyrelsen får, i fråga om första stycket 3 och 4, ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder åtgärden. Villkoren får avse hur åtgärden skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så, att föremålets kulturhistoriska värde minskas. Lag (1999:304).

10§ Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet får besikta kyrkliga inventarier.

Länsstyrelsen får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarig fara för att ett föremål skadas, får länsstyrelsen tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med stiftet och, om föremålet ägs av någon enskild, med denne. Lag (1999:304).

LITTERATUR OCH KÄLLOR

Otryckta källor:

Det byggda kulturarvet 1950- och 1960-tal Västerås tätort. Delutredning 2004.

Landsarkivet i Uppsala.

Stadsbyggnadsförvaltningen Västerås, bygglovshandlingar.

Västmanlands läns museum, arkivet. Topografiska arkivet. Fotografier och ärenden "Mikaelikyrkan".

Tryckta källor:

Andersson, Elisabeth. Moderna kyrkobyggnader: *Kyrkobyggandet i Göteborgs stift 1940–1999*. Projektrapport 2011. Svenska kyrkan, Göteborgs stift.

Bexell, Peter & Weman, Gunnar (red.) (2008). *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst: en samtalsbok om ett förändringsskede*. Skellefteå: Artos & Norma.

Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf, *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs]: grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2014.

Hård af Segerstad, Ulf (1962). *Nya kyrkor i Skandinavien: en bildkavalkad över tolv aktuella kyrkobyggnader i Danmark, Finland, Norge och Sverige och en kortfattad redogörelse för några av den kyrkliga byggnadskonstens grundläggande teologiska och arkitektoniska förutsättningar*, Nord. rotogravyr, Stockholm, 1962.

Ridderstedt, Lars (red.) (1974). *Kyrkan bygger vidare – en krönika i ord och bild*. Stockholm: Verbum.

Unnerbäck, R. Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, 1. uppl., Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm, 2002.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Projekt Moderna kyrkor i Västmanland

Diarienummer: VLM 180032

Beställare: Västerås stift

Utförare: Västmanlands läns museum

Utförandeperiod: 2016–2108

Styrgrupp: Anna Gütthlein, Västerås stift
Anna Ahlberg, Västmanlands läns museum

Projektledare: Anna Ahlberg, Västmanlands läns museum

Projektdeltagare: Anders Frid, Västmanlands läns museum
Ellen Holtermann-Wiig, Västmanlands läns museum
Emma Karp, Västmanlands läns museum
Sara Bäckman, Västmanlands läns museum
Victoria Bly, Västmanlands läns museum

Referensgrupp: Anna Gütthlein, Västerås stift
Länsstyrelsen i Västmanlands läns
Länsstyrelsen i Örebro län
Dalarnas museum
Örebro läns museum

Inventering: Ellen Holtermann Wiig, Sara Bäckman, Victoria Bly och Emma Karp,
Västmanlands läns museum

Text: Emma Karp, Västmanlands läns museum och Victoria Bly, Västmanlands läns museum.

Mikaelikyrkan

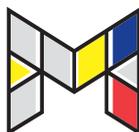
Fastighetsbeteckning: Rödbetan 1

Landskap: Västmanland

Län: Västmanlands län

Socken: Västerås

Kommun: Västerås

MODERNISMEN
I VÄSTMANLAND

www.modernismen.se